

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΜΑΞΙΜΟΣ ΧΑΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
Βουλευτής Λαρίσης-ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Αθήνα, 19 Οκτωβρίου 2024

**Εισήγηση του δρ Μάξιμου Χαρακόπουλου
στο Γ΄ Επιστημονικό Συνέδριο Μνήμης Μικρασιατικού Ελληνισμού της Εκκλησίας
της Ελλάδος, με θέμα:
«Η προσπάθεια των Κεμαλικών για τη δημιουργία Τουρκορθόδοξης Εκκλησίας και ο
ρόλος του παπα-Ευθύμ».**

Σεβασμιώτατοι, κύριες και κύριοι,

Θέλω κατ' αρχήν να συγχαρώ στο πρόσωπο του μητροπολίτη Δημητριάδος την Εκκλησία της Ελλάδος, καθώς και τον πρόεδρο της Επιστημονικής Επιτροπής καθηγητή κ. Εμμανουήλ Βαρβούνη, για τη διοργάνωση των επιστημονικών συνεδρίων Μνήμης του Μικρασιατικού Ελληνισμού σε συνέχεια αυτών για την Ελληνική Επανάσταση, και να ευχαριστήσω την οργανωτική επιτροπή για την τιμή να είμαι εκ των εισηγητών στο εκλεκτό αυτό πάνελ.

Θα προσπαθήσω να φωτίσω τη μελανή αυτή σελίδα του μικρασιατικού ελληνισμού, πρωταγωνιστής της οποίας είναι ο περιβόητος παπα-Ευθύμ.

Που, τότε, ποιοι, πως και γιατί επιχείρησαν τη δημιουργία τουρκορθόδοξης εκκλησίας στην Ανατολή;

Στα ερωτήματα αυτά θα προσπαθήσω να δώσω απαντήσεις, αφιερώνοντας αυτή την εισήγηση στο εξαίρετο Κωνσταντινουπολίτη διπλωμάτη και ακαδημαϊκό Αλέξη Αλεξανδρή, τον οποίο πρόσφατα χάσαμε, πρωτοπόρο σκαπανέα της έρευνας για τον εγχείρημα του παπα-Ευθύμ, και ευρύτερα για τον ελληνισμό της Ανατολής.

Ο ελληνισμός στην οικουμενική του διάσταση έχει την ιδιαιτερότητα να επεκτείνεται ιστορικά και πολιτισμικά πολύ πέρα από τα στενά όρια του ελλαδικού κράτους. Αυτός, άλλωστε, ήταν και ο λόγος εκδήλωσης της Μεγάλης Ιδέας. Να συνενώσει σε ένα κράτος όλα τα αλύτρωτα τμήματα του έθνους, τα οποία για αιώνες βρισκόνταν υπό ξενικό ζυγό.

Από τους πλέον συμπαγείς όγκους του εκτός ελλαδικού κράτους ελληνισμού ήταν αυτός της Μικράς Ασίας. Ο ελληνισμός αυτός, ωστόσο, δεν ήταν ενιαίος, αλλά εντός του εκδήλωνε σημαντικές διαφοροποιήσεις. Ιδιαίτερα μεταξύ των Ελλήνων των δυτικών παραλίων, του Πόντου και αυτών της ενδοχώρας.

Σε αντίθεση με την πολυπληθή ελληνική παρουσία στα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας, οι ορθόδοξοι της Καππαδοκίας, στις αρχές του 20ού αιώνα, είναι συγκεντρωμένοι σε 81 πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά που συγκροτούν ένα ισχνό σύμπλεγμα νησίδων ελληνισμού στο

αρχιπέλαγος του τουρκισμού της Ανατολίας. Εξ' αυτών η πλειοψηφία, οι 49 είναι τουρκόφωνες.

Σύμφωνα με τουρκική στατιστική, πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912, στο Βιλαέτιο Ικονίου, που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος των γεωγραφικών ορίων της Καππαδοκίας, σε σύνολο πληθυσμού 1.101.549 κατοίκων, οι Έλληνες είναι μόλις 87.021 (8%).

Σε υπόμνημά τους στις 10 Μαΐου 1922, τρεις Βρετανοί εμπειρογνώμονες του Φόρεϊν Όφισ, οι Τουντβι, Βουτγουντ και Γκόντον, ανεβάζουν τους Έλληνες Καππαδόκες σε 500.000. Στη Λοζάνη, και οι δύο αντιπροσωπείες Ελλήνων και Τούρκων αποδέχθηκαν ότι οι τουρκόφωνοι Καππαδόκες ανέρχονται γύρω στις 50.000.

Το πλέον επίσημο στοιχείο είναι η απογραφή του πληθυσμού στην Ελλάδα το 1928, σύμφωνα με την οποία μεταξύ του 1.221.849 προσφύγων καταγράφηκαν 103.642 τουρκόφωνοι Έλληνες.

Η τουρκοφωνία, λοιπόν, για την οποία έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις, θεωρητικά προσέφερε βάση στο εγχείρημα του παπα-Ευθύμ.

Ωστόσο, καθώς μετά από τη μάχη στο Ματζικέρτ το 1071 μεγάλες περιοχές της Μικράς Ασίας είχαν περάσει σε οθωμανικό έλεγχο και σταδιακά έχασαν σε σημαντικό βαθμό την ελληνική γλώσσα και απειλούνταν με αφανισμό η ιδιαίτερη ταυτότητα των γηγενών Ελλήνων Ορθοδόξων χριστιανών, το Οικουμενικό Πατριαρχείο αναδείχθηκε κιβωτός σωτηρίας. Αποδεικνύοντας στην πράξη ότι η θρησκεία μπορεί να βαραίνει περισσότερο στη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας από ότι η γλώσσα.

Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο Octave Merlier «πράγματι η γλώσσα ενδέχεται ενίοτε να εξαφανιστεί, αλλ' οι τουρκόφωνοι Έλληνες Καππαδοκικών τινών κοινοτήτων ουδ' επ' ελάχιστον έπαυσαν, ως εκ τούτου να παραμένουν γνήσιοι Έλληνες. Και τότε η Εκκλησία διεφύλαξε τον ελληνισμό των. Και περισσότερον από την Εκκλησίαν καθ' εαυτήν ο Χριστιανισμός. Αι κοινότητες αιταί είχαν διατηρήσει την γλώσσαν και την ορθοδοξίαν ως όργανα διαρκείας. Εκεί όπου η γλώσσα είχε παραχωρήσει την θέσιν εις την τουρκικήν, ο Χριστιανισμός είχε γίνει η ζύμη του Ελληνισμού».

Παράλληλα, οι Καππαδόκες με τις ευλογίες της εκκλησίας κατέφυγαν στη χρησιμοποίηση της τουρκικής με ελληνικούς χαρακτήρες. Η γραφή αυτή ονομάστηκε καραμανλήδικη, στην τουρκική «karamanlica».

Το σύστημα της γραφής της τουρκικής γλώσσας με ελληνικά γράμματα απέβη εξαιρετικά ευεργετικό για τους τουρκόφωνους της Ανατολής.

Ενίσχυσε τους δεσμούς τους με την εκκλησιά, στα κείμενα της οποίας είχαν πλέον πρόσβαση, και κατ' επέκταση στερέωσε την εθνική τους ταυτότητα.

Ο 19ος αιώνας, με τις μεταρρυθμίσεις του τανζιμάτ, αρχικά το 1839 και κυρίως με το Χάτι-Χουμαγιούν το 1856, χαρακτηρίζεται από μια πνευματική αναγέννηση στην Καππαδοκία, που θα στηριχθεί στις συνδρομές των ισχυρών οικονομικά Καππαδοκών και στις συστηματικές προσπάθειες φωτισμένων ανδρών της εκκλησίας.

Βεβαίως, την ίδια περίοδο, εκδηλώνεται και ένα σχετικό ενδιαφέρον από το εθνικό κέντρο, την Αθήνα, για τη γλώσσα των Ελλήνων της Ανατολής, που τουρκοφώνησαν. Με συντονισμένες προσπάθειες ιδρύονται σχολεία, στέλνονται δάσκαλοι σε όλα τα χωριά της Καππαδοκίας, προκειμένου να αναστραφεί η τουρκοφώνηση των εκεί Ελληνορθόδοξων. Το 1906 δημιουργείται στο Ικόνιο η πρώτη ελληνική προξενική αρχή.

Η κατάσταση, όμως, αλλάζει με την επανάσταση των Νεότουρκων το 1908. Τα μέλη του κομιτάτου «Ένωσις και Πρόοδος», προωθούν την ανατροπή του παραδοσιακού συστήματος των Μιλλέτ και την αντικατάστασή του από Βουλή εκλεγμένη έμμεσα από το σύνολο των πολιτών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ανεξαρτήτως γλώσσας ή θρησκείας.

Το εθνικό κέντρο σε συνεργασία με το Οικουμενικό Πατριαρχείο κινητοποίησε τις διπλωματικές του δυνάμεις για να επιτύχει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αλλά και πιστή στη «μητέρα πατρίδα» εκπροσώπηση.

Στις εκλογές του 1908 εκλέγεται Έλληνας βουλευτής Νίγδης, ο έμπορος Γεώργιος Κούρτογλου, ο οποίος αργότερα θα εκλεγεί και βουλευτής Καρασή (Κυδωνίων).

Αξίζει να σημειωθεί ότι καθ' όλη την περίοδο των Νεότουρκων, η πλειονότητα των Ελλήνων βουλευτών που αντιπροσωπεύουν το μιλλέτ των Ρωμιών είναι καππαδοκικής καταγωγής, λόγω της γνώσης της τουρκικής γλώσσας, την οποία αγνοούν οι περισσότεροι Έλληνες στην Πόλη ή τη Σμύρνη.

Δυστυχώς, με την επιβολή του πραξικοπήματος των Νεότουρκων το 1913, μετά την ήττα της Τουρκίας στο βαλκανικό μέτωπο, θα διαψευστούν οριστικά οι ελπίδες για σταδιακή μετεξέλιξη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατά τα δυτικά πρότυπα, σε πολυεθνικό κράτος, στη βάση της ισοπολιτείας και ισονομίας, με σεβασμό των δικαιωμάτων όλων των πολιτών της ανεξαρτήτως γλώσσας, θρησκείας ή καταγωγής.

Τα δραματικά γεγονότα που ακολούθησαν, ο ατυχής μικρασιατικός πόλεμος, η γενοκτονία χριστιανικών πληθυσμών, η πυρπόληση της Σμύρνης και η προσφυγιά των εκατοντάδων χιλιάδων Ελλήνων, διαμόρφωσαν ένα νέο τοπίο και για τους Έλληνες της Καππαδοκίας.

Οι Καππαδόκες έζησαν τον απόηχο του πολέμου, μακριά από τα πεδία των μαχών, και μετά την κατάρρευση του μετώπου και τη συνακόλουθη καταστροφή, για σχεδόν δύο χρόνια βίωσαν μια ιδιότυπη ομηρία.

Από τη σφαγή της Σμύρνης μέχρι τη συνθήκη της Λοζάνης και την υλοποίησή της παρέμειναν στις κοινότητές τους, αρχικά αναμένοντας την έκβαση των ελληνοτουρκικών διαπραγματεύσεων στη Λοζάνη, που θα καθόριζε το μέλλον τους, και στη συνέχεια την καταγραφή των περιουσιακών τους στοιχείων και την οργάνωση της εξόδου τους.

Πριν επέλθει, όμως το τέλος των ελληνικών μικρασιατικών ονείρων, η κεμαλική πλευρά επιχείρησε να διασπάσει τον ελληνισμό χρησιμοποιώντας ως δικαιολογητική βάση την τουρκοφωνία των Καππαδοκών και ότι η τοπική εκκλησία κήρυττε στην τουρκική.

Έτσι επιχείρησε να συστήσει μια τουρκορθόδοξη εκκλησία, στην οποία πρωταγωνιστικό ρόλο είχε μια αινιγματική προσωπικότητα, ο παπα-Ευθύμ.

Ποιος όμως ήταν ο διαβόητος παπα-Ευθύμ που αποδείχθηκε ένας «εφιάλτης της Ρωμιοσύνης», όπως χαρακτηρίζεται και στην εξαιρετική μελέτη του Μητροπολίτη Μύρων Χρυσόστομου Καλαϊτζή, που παρακολουθεί μέσα από τα πατριαρχικά αρχεία και τον ρωμαϊκό τύπο τα διαδραματιζόμενα στην ταραγμένη εκείνη περίοδο;

Σύμφωνα με τα «Ημερήσια Νέα» της Κωνσταντινούπολης, (στις 7 Δεκεμβρίου 1923, κατά την δεύτερη κατάληψη του πατριαρχείου), ο παπα-Ευθύμ είναι «άνθρωπος του σκότους, όφιος και γέννημα εχίδνης, κατά την ωραϊαν του Θεανθρώπου φράσιν, εν τω σκότει γεννηθείς και εν αυτώ δρων κατά της εκκλησίας και του ευσεβούς Γένους εγκλήματα διανοούμενος και επιτελών».

Και πάλι η ίδια εφημερίδα στις 14.02.1924 γράφει για τον παπα-Ευθύμ ότι είναι «ο επαίσχυντος κακούργος, ο άνθρωπος ο ασεβής προς τα ιερά και τα όσια, ο άνθρωπος ο μηδέν σεβασθείς».

Αλλιώς, όμως, ξεκίνησε ο ανατολίτης αυτός ιερέας της Καππαδοκίας, πριν καταστεί εφιάλτης. Σύμφωνα με την μελέτη του Αλέξη Αλεξανδρή, ο παπα-Ευθύμ «αμέσως μετά την ανακωχή του Μούνδρου και πριν ακόμη διοργανωθεί το κεμαλικό κίνημα τάχθηκε με τον ελληνικό σύλλογο του Κεσκίν “Φτάνει ο Ύπνος” και μετείχε στο κοινό διάβημα των Ελλήνων και Αρμενίων της κωμόπολης προς το Πατριαρχείο που ζητούσαν τη μεσολάβηση του Φαναρίου στην αποστολή συμμαχικών στρατευμάτων για την προστασία των χριστιανικών πληθυσμών της περιοχής από τις άτακτες ομάδες Τούρκων εθνικιστών».

Ωστόσο, όταν αντελήφθη ότι η Καππαδοκία θα έμενε υπό τουρκικό έλεγχο προσεταιρίστηκε τους κεμαλικούς, που ήταν κυρίαρχοι στις περιοχές αυτές κατά τις κρίσιμες ώρες του μικρασιατικού πολέμου, και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για να προβληθεί ως όργανό τους κατέναντι του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Έτσι, λοιπόν, με στόχο την αποδυνάμωση του Πατριαρχείου, οι κεμαλικές αρχές υποβοήθησαν με κάθε τρόπο τον τουρκόφωνο, έγγαμο ιερέα από το Ακ νταγ Μαντέν, παπα-Ευθύμ Καραχισαρίδη στην ίδρυση τουρκορθόδοξης εκκλησίας της Ανατολής με έδρα αρχικά Καισάρεια και από το 1924 την Κωνσταντινούπολη.

Παράλληλα, ο φόβος του διαμελισμού της Μικράς Ασίας, μετά την αποβίβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη και την εμφάνιση αυτονομιστικών τάσεων στους γηγενείς ελληνικούς και αρμενικούς πληθυσμούς, οδήγησε τον θεωρητικό του τουρκικού εθνικισμού, Semsettin Sami, να ισχυριστεί ότι και οι χριστιανοί της Ανατολής είναι Τούρκοι.

Οι Τούρκοι προσπάθησαν να αποτρέψουν την αναγνώριση της ελληνικότητας των τουρκόφωνων ορθοδόξων της Ανατολής γιατί αυτό θα έδινε ηθικό έρεισμα στην προέλαση του ελληνικού στρατού στη μικρασιατική ενδοχώρα, καθώς θα θεωρούνταν απελευθερωτικός στρατός.

Έτσι, οι ιδέες αυτές άρχισαν να βρίσκουν όλο και περισσότερο πρόσφορο έδαφος στον τουρκικό Τύπο, που προσπαθούσε με καινοφανείς θεωρίες να αποδείξει ότι οι τουρκόφωνοι Καππαδόκες έχουν τουρκική ρίζα.

Η προσπάθεια ίδρυσης τουρκικής εθνικής Εκκλησίας για τους τουρκόφωνους ορθόδοξους πληθυσμούς της εσωτερικής Μικράς Ασίας ξεκινά ήδη από το 1919. Η κυβέρνηση της Άγκυρας προωθεί νομοσχέδιο για την ίδρυση μιας ανεξάρτητης Τουρκικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ειδικά μετά την εκλογή του βενιζελικού Μελέτιου Μεταξάκη στον πατριαρχικό θρόνο στα τέλη του 1921.

Με τη βοήθεια του φιλόδοξου παπα-Ευθύμ, οι Κεμαλικοί άσκησαν αφόρητες πιέσεις στον μητροπολίτη Ικονίου Προκόπιο για την ανακήρυξη ανεξάρτητου «Ρωμαϊκού Πατριαρχείου της Ανατολής» (AnadolındaRum Patrikligi).

Μάλιστα, ο παπα-Ευθύμ κατηγορεί το Πατριαρχείο για προδοσία και ότι προσπαθεί να εξελληνίσει τους ορθόδοξους της Μικράς Ασίας, οι οποίοι για αυτόν ήταν τουρκικής καταγωγής.

Ωστόσο, οφείλουμε να επισημάνουμε δύο στοιχεία που είναι απαραίτητα για την κατανόηση του ιστορικού πλαισίου. Το ένα είναι ότι ο παπα-Ευθύμ με παρεμβάσεις του συνδράμει στην αποτροπή εκτοπίσεων και αντιποίνων των ορθοδόξων κοινοτήτων της Καππαδοκίας και το

δεύτερο ότι ο εξωμότης ιερέας βρήκε κάποιους, έστω λίγους, αλλά πρόθυμους Ρωμιούς ως συνεργάτες στην προσπάθειά του, όπως ο Σταμάτης Ζιχνής Πουλόγλου.

Το καλοκαίρι του 1922 με πρωτοβουλία του παπα-Ευθύμ συγκαλείται στην Καισάρεια το Τουρκορθόδοξο Εκκλησιαστικό Συνέδριο και το φθινόπωρο του ίδιου έτους αυτοχειροτονείται Πατριάρχης των Τουρκορθόδοξων.

Προηγουμένως, τον Μάρτιο του 1922 με εντολή του έκλεισαν 68 κοινοτικά σχολεία και οι μαθητές πήγαν στα τουρκικά σχολεία.

Μάλιστα, στις 23 Απριλίου 1922, στους εορτασμούς για την πρώτη επέτειο της μάχης του Σαγγάριου, μίλησε ενθέρμως για τον τουρκικό στρατό μπροστά σε 50 χιλιάδες άτομα που είχαν συγκεντρωθεί μπροστά στην τουρκική εθνοσυνέλευση.

Οι προσπάθειες, ωστόσο, για τη δημιουργία αυτοκέφαλης εκκλησίας των «Τούρκων χριστιανών» (Hiristiyan Turkler) ατόνησαν μετά την ήττα της Ελλάδας στο μικρασιατικό μέτωπο.

Μάλιστα, στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων στη Λοζάνη με τον Ισμέτ Ινονού, ο Ελευθέριος Βενιζέλος αρχικά συναίνεσε στην «παραμονή των 50.000 τουρκόφωνων ορθοδόξων της Ανατολής».

Ωστόσο, στην τουρκική αντιπροσωπεία επικράτησε τελικά η άποψη ότι η παραμονή των Καππαδοκών θα μπορούσε στο μέλλον να εξελιχθεί σε αγκάθι για την Τουρκία, καθώς θεωρήθηκε βέβαιη η επιρροή που ασκούσε σε αυτούς το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Έτσι, απαιτήθηκε να χαρακτηρισθούν και αυτοί ανταλλάξιμοι, ως Έλληνες το γένος.

Προφανώς, σε αυτή την απόφαση έπαιξε σημαίνοντα ρόλο η δυσπιστία του Κεμάλ σε κάθε μη μουσουλμανική μειονότητα, η οποία θα αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα την επόμενη ημέρα στην ομογενοποίηση του νέου τουρκικού κράτους, αλλά και αφορμή παρέμβασης τρίτων στα εσωτερικά της Τουρκίας.

Μετά από αυτές τις εξελίξεις, ο παπα-Ευθύμ κατέφυγε στην Κωνσταντινούπολη, όπου με την ενθάρρυνση των κεμαλικών επιχείρησε και κατάληψη του πατριαρχικού μεγάρου δύο φορές. Αρχικώς, στις 2 Οκτωβρίου 1923 όταν με τους υποστηρικτές του καταλαμβάνει το Πατριαρχείο και διατάζει την Ιερά Σύνοδο να εκθρονίσει το Μελέτιο. Αυτή συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις του, ενώ διαγράφονται 6 μέλη της, των οποίων οι μητροπόλεις είναι εκτός Τουρκίας.

Σε αυτές τις ώρες απόγνωσης το Πατριαρχείο -στο οποίο και μητροπολίτες όπως ο Ροδοπόλεως Κύριλλος επιδιώκουν την εύνοια του παπα-Ευθύμ- τον στέλνει ως αποκρισάριο στην Άγκυρα και μάλιστα με μηνιαίο μισθό 500 τουρκικές λίρες. Ο παπα-Ευθύμ πηγαίνει στην Άγκυρα αλλά η κεμαλική κυβέρνηση δεν τον αναγνωρίζει.

Στις 6 Δεκεμβρίου 1923 ο μητροπολίτης Χαλκηδόνος Γρηγόριος εκλέγεται Πατριάρχης, και ο παπα-Ευθύμ στις 7 Δεκεμβρίου καταλαμβάνει με τη βοήθεια Τούρκων ξανά το Πατριαρχείο και ανακοινώνει ότι θα παραμείνει στο Φανάρι έως ότου διεξαχθούν νέες εκλογές.

Μάλιστα, κατά την κατάληψη έγιναν άγριες βιαιοπραγίες, εδάρησαν κληρικοί, ενώ οι ασχήμιες κορυφώθηκαν, σύμφωνα με την μελέτη του Μητροπολίτη Μύρων Χρυσοστόμου, όταν «για προσωπική αγαλλίαση χρησιμοποιήθηκε ακόμα και μέρος του οίνου που είχε προορισμό τη Θεία Μετάληψη».

Όμως, μετά από δύο ημέρες, η αστυνομία τον εκδιώκει και η Άγκυρα αναγνωρίζει την εκλογή του Γρηγορίου.

Τον Φεβρουάριο του 1924, ο παπα-Ευθύμ καταλαμβάνει την εκκλησία της Παναγίας της Καφατιανής στο Γαλατά, όπου εγκαθιστά το Τουρκορθόδοξο Πατριαρχείο, ενώ το 1926 καταλαμβάνει και την εκκλησία του Σωτήρος Χριστού. Έπειτα από αυτά αφορίζεται από την Εκκλησία.

Ο παπά-Ευθύμ συνέχισε μέχρι το 1930 να δημιουργεί προβλήματα στο Πατριαρχείο.

Μετά την υπογραφή της Ελληνοτουρκικής Φιλίας, το 1930, ο Βενιζέλος ικανοποιώντας το αίτημα των Τούρκων απέλασε τα αντικεμαλικά στοιχεία της μειονότητας της Δυτικής Θράκης, αξιώνοντας ως αντιστάθμισμα την απομάκρυνση από την Κωνσταντινούπολη του παραχοποίου παπα-Ευθύμ.

Αν και αρχικά οι Τούρκοι δεσμεύτηκαν να απελάσουν στη Ρουμανία τον παπα-Ευθύμ και 27 οπαδούς του, τελικά δεν το έπραξαν, διατηρώντας ένα μέσο πίεσης προς το Πατριαρχείο.

Φαίνεται ότι είχε διαβεβαιώσει πως θα αναλάμβανε χιλιάδες τουρκόφωνους Ορθόδοξους Γκαγκαούζους της Βεσσαραβίας που θα μεταφέρονταν στην Τουρκία. Ωστόσο, η κατάληψη της περιοχής από τη Σοβιετική Ένωση το 1940, ματαίωσε τα όνειρα του παπα-Ευθύμ να αποκτήσει ποίμνιο.

Το 1934, ο παπα-Ευθύμ επέλεξε το όνομα Ζεκί Ερενερόλ. Η στάση του στο εξής θα κυμαίνεται ανάλογα με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Από την αντιπαλότητα θα περάσει στα συγχαρητήρια στον Αθηναγόρα, για να επιστρέψει στον τουρκικό εθνικισμό κατά την περίοδο του αντιαποικιακού κυπριακού αγώνα και των Σεπτεμβριανών.

Μετά από μια περίοδο ύφεσης θα ακολουθήσουν οι επαφές με την στρατιωτική ηγεσία της χούντας του 1960 και τον συνταγματάρχη Αλπαρσλάν Τουρκές. Το 1965, οι οπαδοί του παπα-Ευθύμ καταλαμβάνουν στον Γαλατά δύο εκκλησίες, τον Άγιο Ιωάννη και τον Άγιο Νικόλαο.

Τον παπα-Ευθύμ τη δεκαετία του 1960 θα διαδεχθεί ο γιος του Τουργκούτ –ο οποίος στερείτο, κατά τον Αλεξανδρή, και της πιο στοιχειώδους θρησκευτικής μόρφωσης- με τον τίτλο Ευθύμ Β΄.

Τελικά ο παπα-Ευθύμ πέθανε το 1968 και επιβλήθηκε η ταφή του, όπως και των γιών του, να γίνει σε περίοπτη θέση στο ρωμαϊκό κοιμητήριο του Σισλί.

Στον τάφο του είναι χαραγμένα τα λόγια που φέρεται να είπε ο Κεμάλ: «Baba Eftim bumemlekete bir ordu kadar hizmet etmiştir», δηλαδή «Ο παπά-Ευθύμ προσέφερε σε αυτή τη χώρα όσο ένας στρατός».

Το 1991 μετά το θάνατο του Τουργκούτ τον διαδέχεται ο αδερφός του Σελτσούκ ως παπα-Ευθύμ Γ΄. Ο τελευταίος πεθαίνει το 2002 και αναλαμβάνει ο εγγονός του παπα-Ευθύμ. Τα διοικητικά καθήκοντα τα είχε αναλάβει η κόρη του Σελτσούκ, Σεβγκί Ερενέρολ, η οποία συνελήφθη στην γνωστή υπόθεση της «Τρομοκρατικής οργάνωσης Εργκενέκον».

Πρόσφατα, η εν λόγω εκκλησία, που προφανώς υφίσταται μόνον στα χαρτιά και λυμαίνεται την πατριαρχική περιουσία που έχει υποκλέψει, έκανε την εμφάνισή της με δήλωση του εγγονού του παπα-Ευθύμ.

Σύμφωνα με το ρωσικό πρακτορείο Tass, κατήγγειλε ότι ο Ζελένσκι, «στις 21 Αυγούστου, αποκάλεσε για άλλη μια φορά “Οικουμενικό Πατριάρχη” τον Αρχιερέα της Ελληνικής Εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης Βαρθολομαίο και ανακοίνωσε στην παγκόσμια κοινότητα ότι η συνεργασία μεταξύ τους συνεχίζεται.

Αυτή η αναφορά αποτελεί διατάραξη της συνταγματικής τάξης της Τουρκικής Δημοκρατίας και είναι ένα έγκλημα που διαπράχθηκε στη διεθνή σκηνή κατά της εδαφικής ακεραιότητας

της χώρας. Το Φανάρι, που προσπαθεί να διακηρύξει την ανεξαρτησία του στην τουρκική επικράτεια και οι υποστηρικτές του, εντός και εκτός Τουρκίας, πρέπει να οδηγηθούν στη δικαιοσύνη αμέσως».

Ο αείμνηστος δάσκαλός μου Νεοκλής Σαρρής μου είχε διηγηθεί ότι στην Πόλη λέγονταν πως όταν ψυχορραγούσε ο παπα-Ευθύμ αναφωνούσε τουρκιστή «αφ, άφ», συγχώρεση, συγχώρεση... Οι Ρωμιοί δεν τον συγχώρεσαν ποτέ!